

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMICS

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2026-yil 1-son

Volume 5, Issue 1, 2026

**МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 1-2026

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro‘yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko‘chasi,
49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog‘lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:

(Chairman of the Editorial Board)

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:

(Members of the Editorial Board)

Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadjiyevich, i.f.d., prof.
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof.
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof.
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d., prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., prof.
Irmatova Aziza Baxramovna, i.f.d., prof.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:

(Community Council members)

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federatsiyasi)
Xeynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muharrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Ijrochi muharrir (Executive Editor): Iskandarova Dilafuz Ikrom qizi

Veb-administrator (Web admin): Mamatxo'jayev Otabek

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

A.B.Irmatova M.A.Ibodullayeva	<i>Raqamli texnologiyalarning joriy etilishining ijtimoiy mehnat munosabatiga ta'siri .....</i>	5-13
I.A.Bakiyeva Z.A.Azamatova	<i>O'zbekistonda mehnat bozori transformatsiyasi sharoitida iqtisodiy tengsizlikni keltirib chiqaruvchi sabablari va omillari .....</i>	14-25
M.O.Hamroqulov	<i>Barqaror demografik rivojlanish va mehnat resurslarining hududiy muvozanati .....</i>	26-37

DEMOGRAFIYA

T.Q.Aliyev Sh.T.Aliyev	<i>Factors affecting demographic development in Azerbaijan and opportunities to use them .....</i>	38-57
---	--	-------

INSON KAPITALI

S.M.Dusanov	<i>Ta'lim tizimi moliya resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirishga to'g'ri va aks ta'sir etuvchi omillar .....</i>	58-68
G.Z.Ubaydullayev	<i>Improvement of regional socio-economic development based on human capital management .....</i>	69-76
S.R.Xolbayeva	<i>Классификация участия человека в экономической системе по признаку его функциональной роли и институционального положения в воспроизводственном процессе .....</i>	77-93

INSON TARAQQIYOTI

F.A.Abduraxmonov	<i>Digital silk road and Uzbekistan: infrastructure upgrading, inclusion, and digital services growth .....</i>	94-103
Sh.Z.Karimova	<i>Hududlar kesimida ijtimoiy-iqtisodiy tabaqalashuv darajasini baholashning nazariy asoslari .....</i>	104-109
O.S.Mirzamurodov	<i>Namangan viloyati aholi daromadlari darajasi bo'yicha ijtimoiy-iqtisodiy tabaqalanish dinamikasining tahlili .....</i>	110-118

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH

D.I.Iskandarova D.R.Ro'zimurodova	<i>Kambag'allikni qisqartirish va yoshlar bandligini ta'minlashda davlat siyosatining o'rni .....</i>	119-128
--	---	---------

MIGRATSIYA

O.O.Dlyanchev	<i>Фактор миграционной политики ФРГ в обеспечении национальных интересов Республики Узбекистан .....</i>	129-140
----------------------	--	---------

INSON RESURSLARINI BOSHQARISH

O'X.Abdukarimov	<i>Davlat fuqarolik xizmatida inson resurslarini rivojlantirishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish: xalqaro tajriba va O'zbekiston uchun xulosalar .....</i>	141-157
F.Z.Tolibova	<i>Raqamli iqtisodiyot sharoitida strategik boshqaruv samaradorligini ta'minlashda hr analitikaning o'rni .....</i>	158-165

TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH

A.S.Abdullayev	<i>Tabiiy falokatlar (NATCAT) qayta sug'urtalashida PML ko'rsatkichini baholashning ekstremal qiymatlar ekonometrikasi .....</i>	166-174
E.D.Abduxakimov	<i>Роль малого бизнеса в обеспечении занятости населения в Узбекистане .....</i>	175-182
M.M.Anvarova	<i>Kichik biznes subyektlarining raqamli platformalar orqali rivojlanishi nazariy asoslari .....</i>	183-190
Sh.U.Karimova	<i>Ekologik barqaror transport turlarini iqtisodiyotga ta'sirini aniqlash va baholash .....</i>	191-199
D.T.Salimov S.D.Tojiyev J.A.Fayziyev	<i>Kobba–Duglas funksiyasi yordamida ishlab chiqarish jarayonlarini modellashtirish .....</i>	200-217
M.O.Shadmanova	<i>Mintaqalarda kichik biznes subyektlarini rivojlantirish imkoniyatlari (Toshkent shahri va Toshkent viloyati misolida) .....</i>	218-231
Sh.I.Nizamova	<i>Oliy ta'lim tizimini boshqarishning genezisi va o'ziga xos jihatlari .....</i>	232-240
I.A.Imomov	<i>Enhancing university funding in Central Asia through corporate social responsibility: institutional mechanisms and strategic approaches .....</i>	241-255
Z.G.Shakarov	<i>Mehnat mobilligining aholi tadbirkorlik asosidagi ish bilan bandlik darajasiga ta'siri .....</i>	256-264

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

MEHNAT MOBILIGINING AHOLI TADBIRKORLIK ASOSIDAGI ISH BILAN BANDLIK DARAJASIGA TA'SIRI

Shakarov Zafar Gafforovich

G.V.Plexanov nomidagi RIU

Toshkent shahridagi filiali,

PhD, dotsent

ORCID: 0009-0001-0750-4637

Annotatsiya. Maqolada mehnat mobilligi - ishchi kuchining kasblar, tarmoqlar, hududlar va mamlakatlar o'rtasida erkin harakatlanishi - aholining tadbirkorlik asosidagi ish bilan bandlik darajasiga ta'sir etuvchi yetakchi omil sifatida mehnat iqtisodiyoti nuqtai nazaridan tadqiq etilgan. Mehnat mobilligining tadbirkorlik bandligini shakllantiruvchi to'rt asosiy kanali - jamg'arma va ko'nikma transferti, pul o'tkazmalarining startap kapitaliga aylanishi, kasbiy mobilikning o'z-o'zini band qilishga yo'nalishi hamda raqamli (virtual) mobilik - nazariy va empirik jihatdan asoslangan. Jahon banki, Xalqaro mehnat tashkiloti, Global tadbirkorlik monitoringi ma'lumotlari hamda O'zbekiston milliy statistikasi asosida Markaziy Osiyo davlatlarining qiyosiy tahlili amalga oshirilgan. O'zbekiston hududlari kesimida pul o'tkazmalariga bog'liqlik bilan kichik biznesdagi bandlik o'rtasidagi bog'liqlik aniqlangan va mobilikni rag'batlantirishga qaratilgan siyosat takliflari ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: mehnat mobilligi, tadbirkorlik, o'zini o'zi band qilish, mehnat migratsiyasi, pul o'tkazmalari, qaytgan migrantlar tadbirkorligi, inson kapitali, kichik biznes, mehnat bozori, Markaziy Osiyo.

ВЛИЯНИЕ ТРУДОВОЙ МОБИЛЬНОСТИ НА УРОВЕНЬ ЗАНЯТОСТИ НАСЕЛЕНИЯ НА ОСНОВЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Шакаров Зафар Гаффорович

Ташкентский филиал РЭУ им. Г.В. Плеханова,

PhD, доцент

Аннотация. В статье с позиции экономики труда исследуется трудовая мобильность — свободное перемещение рабочей силы между профессиями, отраслями, регионами и странами — как ведущий фактор, влияющий на уровень предпринимательской занятости населения. Теоретически и эмпирически обоснованы четыре основных канала трудовой мобильности, формирующих предпринимательскую занятость: трансфер сбережений и навыков, трансформация денежных переводов в стартап-капитал, ориентация профессиональной мобильности на самозанятость и цифровая (виртуальная) мобильность. На основе данных Всемирного банка, Международной организации труда, Глобального мониторинга предпринимательства, а также национальной статистики Узбекистана проведен сравнительный анализ стран Центральной Азии. В разрезе регионов Узбекистана выявлена взаимосвязь между зависимостью от денежных переводов и

занятостью в малом бизнесе, а также разработаны политические рекомендации, направленные на стимулирование мобильности.

Ключевые слова: трудовая мобильность, предпринимательство, самозанятость, трудовая миграция, денежные переводы, предпринимательство вернувшихся мигрантов, человеческий капитал, малый бизнес, рынок труда, Центральная Азия.

THE IMPACT OF LABOR MOBILITY ON THE LEVEL OF ENTREPRENEURSHIP-BASED EMPLOYMENT OF THE POPULATION

Shakarov Zafar Gafforovich

Tashkent Branch of Plekhanov Russian University of Economics

PhD, Associate Professor

Abstract. From the perspective of labor economics, the article examines labor mobility—the free movement of labor across occupations, industries, regions, and countries—as a leading factor influencing the level of entrepreneurship-based employment among the population. The paper theoretically and empirically establishes four main channels of labor mobility that shape entrepreneurial employment: the transfer of savings and skills, the transformation of remittances into startup capital, the orientation of occupational mobility toward self-employment, and digital (virtual) mobility. A comparative analysis of Central Asian countries was conducted based on data from the World Bank, the International Labour Organization, the Global Entrepreneurship Monitor, and the national statistics of Uzbekistan. Across the regions of Uzbekistan, the correlation between reliance on remittances and employment in small businesses was identified, and policy proposals aimed at promoting mobility were developed.

Keywords: labor mobility, entrepreneurship, self-employment, labor migration, remittances, return migrant entrepreneurship, human capital, small business, labor market, Central Asia.

Kirish

Mehnat mobilligi bozor iqtisodiyotining “qon aylanish tizimi”dir: ishchi kuchi unumdorligi past tarmoq va hududlardan unumdorligi yuqori sohalarga erkin oqib o'tgandagina inson kapitali o'zining haqiqiy qiymatini topadi. Mehnat iqtisodiyotining klassik xulosasiga ko'ra, harakatlanish erkinligi cheklangan ishchi kuchi - bu band etilmagan salohiyat, harakatdagi ishchi kuchi esa o'sish manbaidir. Shu ma'noda mobillik nafaqat texnik ko'rsatkich, balki iqtisodiy erkinlikning amaliy ifodasi sifatida ulug'lanishga loyiq hodisadir: aynan harakatchan inson yangi bozorni ko'radi, yangi ko'nikmani o'zlashtiradi va pirovardida yollanma mehnatdan tadbirkorlikka - o'z taqdirini o'zi belgilashning eng yuqori shakliga o'tadi.

Tadbirkorlik asosidagi ish bilan bandlik - yakka tartibdagi tadbirkorlik, o'zini o'zi band qilish, mikro va kichik biznesdagi bandlik - zamonaviy mehnat bozorining tayanch ustuniga aylangan. Xalqaro mehnat tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, mikrokorxonalar, kichik biznes va o'zini o'zi band qilganlar birgalikda jahon bandligining qariyb 70 foizini ta'minlaydi [11, 13]. Jahon banki hisob-kitoblariga ko'ra esa kichik va o'rta biznes dunyodagi rasmiy ish o'rinlarining yarmiga yaqinini yaratadi va bu ulush rivojlanayotgan mamlakatlarda yanada yuqori [13]. Demak, bandlik siyosatining markaziy

savoli - aholini tadbirkorlikka olib kiruvchi mexanizmlar qanday ishlaydi, degan savoldir. Ushbu maqolaning asosiy tezisi shundan iboratki, bu mexanizmlarning eng qudratlisi - mehnat mobilligidir.

Markaziy Osiyo mintaqasi ushbu tezisni sinash uchun noyob “tabiiy laboratoriya” hisoblanadi: mintaqada dunyodagi eng yuqori mehnat migratsiyasi intensivligiga ega bo‘lib, Tojikistonda pul o‘tkazmalarining YaIMdagi ulushi 2024-yilda 45–49 foizga yetdi - bu jahondagi eng yuqori ko‘rsatkichdir [14, 15]. O‘zbekistonda esa so‘nggi yillarda o‘zini o‘zi band qilganlar soni portlash darajasida o‘stib, 2025-yil 1-yanvar holatiga 4,4 million kishidan oshdi [16]. Ushbu ikki jarayon - tashqi mehnat mobilligi va tadbirkorlik bandligining parallel yuksalishi - tasodif emas, balki chuqur sababiy bog‘liqlikning natijasi ekanligini quyidagi tahlillar ko‘rsatadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Mehnat mobilligi nazariyasining ildizlari E.Ravensteynning “migratsiya qonunlari”ga borib taqaladi: u XIX asrdayoq aholi harakatining asosiy harakatlantiruvchi kuchi iqtisodiy motiv ekanligini ko‘rsatib bergan [7]. L.Syaastad migratsiyani inson kapitaliga investitsiya sifatida talqin qilib, mehnat iqtisodiyotida tub burilish yasadi: ko‘chish xarajatlari - bu yo‘qotish emas, kelajakdagi yuqori daromad evaziga qilinadigan sarmoyadir [9]. J.Xarris va M.Todaro modeli esa qishloq-shahar migratsiyasini kutilayotgan daromadlar farqi orqali tushuntirib, ichki mobillikning makroiqtisodiy mantiqini ochib berdi [5]. G.Bekkerning inson kapitali konsepsiyasi mobillik va malaka o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni asoslab berdi: harakatlanish jarayonida orttirilgan bilim va tajriba ishchining kelgusi daromad salohiyatini oshiradi [2].

Mobillik va tadbirkorlik o‘rtasidagi ko‘prikni empirik jihatdan asoslagan tadqiqotlar alohida ahamiyatga ega. B.MakKormik va J.Vahba Misrga qaytgan mehnat migrantlari misolida chet eldagi ish tajribasi va jamg‘armalar qaytgandan so‘ng tadbirkorlikka kirishish ehtimolini sezilarli oshirishini isbotladilar [6]. K.Dustmann va O.Kirchkamp Turkiyaga qaytgan migrantlarning yarmidan ko‘pi qaytganidan keyingi to‘rt yil ichida o‘z biznesini ochganini aniqladilar - bu mehnat mobilligining tadbirkorlik bandligiga aylanishining eng yorqin dalillaridan biridir [3]. Y.Shumpeterning klassik ta‘limoti esa tadbirkorni “yaratuvchi buzish” orqali yangi ish o‘rinlarini vujudga keltiruvchi markaziy figura sifatida talqin qiladi [8]; D.Stori kichik biznesning ish o‘rinlari yaratishdagi yetakchi rolini empirik asoslab berdi [10].

Milliy iqtisodiyot doirasida akademik K.X.Abdurahmonov raqamli iqtisodiyot sharoitida tadbirkorlik va ish bilan bandlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni tadqiq etgan [12]. Bizning fikrimizcha, tadbirkorlikning aholi ish bilan bandligini oshirishdagi rolini hududlar kesimida tahlil qilib, kichik biznesning YaIM va ish bilan bandlikdagi ulushi bo‘yicha batafsil empirik manzarani taqdim etganmiz [11]. Biroq mavjud adabiyotlarda mehnat mobilligi va tadbirkorlik bandligi ko‘pincha alohida-alohida o‘rganilgan; ularning o‘zaro

sababiy aloqasi, ayniqsa Markaziy Osiyo kontekstida, hali yetarlicha yoritilmagan. Ushbu maqola ana shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy va korrelyatsion tahlil, statistik guruhlash, induksiya va deduksiya, abstrakt-mantiqiy fikrlash usullaridan foydalanildi. Axborot bazasini Jahon bankining “The Journey Ahead” ma’ruzasi (2025) va ochiq ma’lumotlar bazasi, Xalqaro mehnat tashkiloti baholashlari, Global tadbirkorlik monitoringi (GEM) hisobotlari, O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi, Soliq qo‘mitasi va Markaziy bank ma’lumotlari tashkil etdi. Markaziy Osiyo davlatlari (O‘zbekiston, Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston, Turkmaniston) qiyosiy tahlil obyekti sifatida tanlandi.

Tahlil va natijalar

Mehnat iqtisodchisi nuqtai nazaridan mobillik tadbirkorlik asosidagi bandlikni to‘rtta o‘zaro bog‘liq kanal orqali shakllantiradi: 1) jamg‘arma va ko‘nikma transferti kanali - hududiy va xalqaro mobillik ishtirokchisi yuqori daromadli bozorda kapital jamg‘aradi, yangi texnologiya, ish madaniyati va bozor aloqalarini o‘zlashtiradi; qaytgach, ushbu resurslar o‘z biznesini ochishning moliyaviy-intellektual poydevoriga aylanadi [3, 6]; 2) pul o‘tkazmalari kanali - migrantlar o‘tkazmalari oila a‘zolari uchun kredit cheklovlarini yumshatib, mikrobiznes, savdo, xizmat ko‘rsatish va agrobiznesga dastlabki kapital bo‘lib xizmat qiladi; bu, ayniqsa, bank kreditidan foydalanish imkoniyati cheklangan qishloq hududlarida tadbirkorlikning asosiy moliyalashtirish manbaidir; 3) kasbiy mobillik kanali - yollanma mehnatdan o‘zini o‘zi band qilishga o‘tish kasblararo harakatchanlikning alohida shakli bo‘lib, mehnat bozorida rasmiy ish topa olmagan yoki mustaqillikka intilgan aholini iqtisodiy faollikka jalb etadi; 4) raqamli (virtual) mobillik kanali - frilans platformalari, masofaviy ish va onlayn-savdo jismoniy ko‘chishsiz boshqa bozorlar uchun ishlash imkonini berib, tadbirkorlikka kirish to‘siqlarini tarixdagi eng past darajaga tushirdi.

Har bir kanal zamirida yagona iqtisodiy mantiq yotadi: mobillik resurslarining - mehnat, kapital va bilimning - eng samarali qo‘llanish nuqtasiga ko‘chishini ta‘minlaydi. Shu sababli mobillikni cheklash tadbirkorlik salohiyatini cheklash bilan barobar, uni rag‘batlantirish esa bandlikning eng barqaror - o‘z-o‘zini ko‘paytiruvchi shaklini quvvatlash demakdir.

Global tadbirkorlik monitoringining 2024/2025-yilgi hisobotiga ko‘ra, dunyoning yetakchi iqtisodiyotlarida erta bosqichdagi tadbirkorlik faolligi (TEA) tarixiy yuqori darajalarga chiqdi: AQShda mazkur ko‘rsatkich 19 foizni tashkil etib, bunda eng yuqori faollik ayni eng harakatchan demografik guruhlar - 18–34 yoshdagilar zimmasiga to‘g‘ri keldi [4].

Muhajirlar tadbirkorligi fenomeni ham xalqaro adabiyotda keng tan olingan: ko‘chib kelganlar mahalliy aholiga nisbatan yangi biznes ochishga ko‘proq moyil, chunki mobillik tajribasining o‘zi tavakkalchilikka tayyorlik, moslashuvchanlik va bozor sezgirligini shakllantiradi. Markaziy Osiyoda esa Qozog‘iston GEM tadqiqotlarida 19,9 foizlik TEA darajasi bilan Sharqiy

Yevropa va Markaziy Osiyo namunasidagi eng yuqori ko‘rsatkichni qayd etgan [4] - bu mintaqa aholisining tadbirkorlik salohiyati naqadar yuqori ekanligidan dalolatdir.

Markaziy Osiyo - mehnat mobilligi iqtisodiy taraqqiyotning lokomotiviga aylangan mintaqadir. Jahon bankining “The Journey Ahead” ma’ruzasiga ko‘ra, Yevropa va Markaziy Osiyo mintaqasida qariyb 100 million migrant istiqomat qiladi [13]. Mintaqa davlatlarining asosiy ko‘rsatkichlari 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Markaziy Osiyo davlatlarida mehnat mobilligi va bandlik ko‘rsatkichlari⁵⁶

Davlat	Pul o‘tkazmalarining YaIMdagi ulushi, 2024-y., %	Ishsizlik darajasi, 2025-y., % (XMT bahosi)	Mobillik profili
Tojikiston	45–49 (jahonda eng yuqori)	6,9	Donor: migrantlarning 80 %dan ortig‘i Rossiyada; migrantlarning 60 %i ketishdan oldin ishsiz bo‘lgan
Qirg‘iziston	24–26,6	3,5	Donor: o‘tkazma oluvchi xonadonlarda kambag‘allik 10 %dan past (o‘tkazmalarsiz 50 %dan yuqori bo‘lar edi)
O‘zbekiston	14,4	4,6	Donor, diversifikatsiyalashgan: migrantlarning 57 %i Rossiyada, 15 %i Qozog‘istonda; o‘tkazmalarsiz kambag‘allik 9,6 %dan 16,8 %ga ko‘tarilar edi
Qozog‘iston	0,1	4,8	Retsipient: mintaqaviy mehnat migratsiyasini qabul qiluvchi markaz; TEA - 19,9 %
Turkmaniston	...	4,3	Cheklangan mobillik rejimi

Yuqoridagi 1-jadval ma’lumotlari ikkita muhim xulosaga olib keladi. Birinchidan, mobillik darajasi yuqori bo‘lgan davlatlarda u kambag‘allikka qarshi eng kuchli “to‘siq” vazifasini bajarmoqda: Qirg‘izistonda o‘tkazma oluvchi xonadonlarda kambag‘allik 10 foizdan past bo‘lsa, o‘tkazmalarsiz bu ko‘rsatkich 50 foizdan oshib ketgan bo‘lar edi; O‘zbekistonda esa o‘tkazmalarsiz kambag‘allik darajasi 9,6 foizdan 16,8 foizga ko‘tarilishi baholangan [13]. Ikkinchidan, Tojikiston misoli mobillikning bandlik bilan bevosita aloqasini yaqqol ko‘rsatadi: mamlakat migrantlarining qariyb 60 foizi ketishdan oldin ishsiz bo‘lgan [13] - demak, tashqi mobillik ichki mehnat bozori o‘zlashtira olmagan ishchi kuchini iqtisodiy faollikka qaytaruvchi mexanizm bo‘lib xizmat qilmoqda. Eng muhimi, ushbu o‘tkazmalar oqimi

⁵⁶ Jahon banki ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan [13, 14, 15].

keyinchalik mahalliy mikrobiznesni moliyalashtirib, tadbirkorlik bandligining ko‘payishiga zamin yaratadi: O‘zbekistonda 2023-yilda pul o‘tkazmalari hajmi 11,4 milliard dollarni tashkil etib, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmidan (7,2 milliard dollar) sezilarli oshib ketgan [17] - ya‘ni mehnat mobilligi mamlakatning eng yirik “investori”ga aylangan.

O‘zbekistonda tadbirkorlik asosidagi ish bilan bandlik so‘nggi yillarda misli ko‘rilmagan sur‘atda kengaydi. Soliq qo‘mitasi ma‘lumotlariga ko‘ra, 2025-yil 1-yanvar holatiga o‘zini o‘zi band qilgan fuqarolar soni 4,4 milliondan oshib, bir yil ichida 76,5 foizga (1,9 million kishiga) o‘ydi; eng yuqori o‘sish maishiy xizmat (+104,3%), ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish (+94,6%) hamda axborot-kommunikatsiya xizmatlari (+87%) yo‘nalishlarida qayd etildi [16]. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YaIMdagi ulushi 2024-yilda 54,3 foizni, sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishdagi ulushi 31,9 foizni tashkil etdi; mazkur sektorda yiliga 430 mingdan ortiq yangi ish o‘rni yaratilib, bu jami yaratilgan ish o‘rinlarining yarmiga teng; band aholining 74–76 foizi aynan shu sektorda mehnat qilmoqda [11, 18]. Boshqacha aytganda, O‘zbekiston bandlik tizimining og‘irlik markazi davlat va yirik korporativ sektordan tadbirkorlik sektoriga uzil-kesil ko‘chdi.

Hududiy tahlil mobillik va tadbirkorlik bandligi o‘rtasidagi bog‘liqlikni yanada yorqin namoyon etadi. Milliy statistika ma‘lumotlariga ko‘ra, pul o‘tkazmalariga eng bog‘liq hududlar - Andijon (jami daromadlardagi ulushi 27,6 %), Farg‘ona (25,6 %) va Xorazm (22,8 %) viloyatlaridir [18]. Ayni shu hududlar kichik biznesdagi bandlik ulushi bo‘yicha ham mamlakat peshqadamlari qatorida: Andijonda band aholining 81 foizi, Xorazmda 79,4 foizi, Farg‘onada 79,3 foizi kichik biznes sektorida mehnat qiladi - bu respublika o‘rtachasidan (74,1 %) sezilarli yuqori [11]. Ushbu muvofiqlik 2-jadvalda umumlashtirilgan.

2-jadval

O‘zbekiston hududlarida tashqi mehnat mobilligiga bog‘liqlik va tadbirkorlik bandligi o‘rtasidagi bog‘liqlik (2024-yil)⁵⁷

Hudud	Pul o‘tkazmalarining aholi jami daromadlaridagi ulushi, %	Kichik biznesning jami bandlikdagi ulushi, %
Andijon viloyati	27,6	81,0
Farg‘ona viloyati	25,6	79,3
Xorazm viloyati	22,8	79,4
Respublika bo‘yicha o‘rtacha	16,5	74,1

Mehnat iqtisodchisi uchun bu muvofiqlik tasodifiy emas: tashqi mobillikdan kelayotgan o‘tkazmalar mahalliy iqtisodiyotda startap kapitali, aylanma mablag‘ va talab manbai vazifasini bajarib, mikro va kichik tadbirkorlikni “pastdan” oziqlantiradi. Migrant oilasi olingan o‘tkazmani

⁵⁷ Milliy statistika qo‘mitasi va [11] ma‘lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

nafaqat iste'molga, balki do'kon ochish, transport xizmati, hunarmandchilik, issiqxona yoki chorvachilikka yo'naltiradi - natijada bitta tashqi mobillik akti zanjir reaksiyasi kabi bir nechta mahalliy tadbirkorlik bandligi o'rinlarini tug'diradi. Bunga tadbirkorlikning multiplikator samarasi ham qo'shiladi: har bir yangi biznes kamida 2-3 ta qo'shimcha xizmat zanjirini (logistika, savdo, ta'minot, servis) shakllantiradi [11].

Ichki (qishloq-shahar va hududlararo) mobillik ham xuddi shu yo'nalishda ishlaydi. Qoraqalpog'iston Respublikasida kichik biznesning YaIMdagi ulushi 2020-yildagi 58,3 foizdan 2024-yilda 65,8 foizga ko'tarilib, mamlakatdagi eng yuqori o'sish sur'atini (115,4 %) ko'rsatdi [11] - bu mehnat resurslarining yangi faoliyat turlariga faol ko'chishi tadbirkorlik sektorini qanchalik tez kengaytirishi mumkinligiga misoldir. Kasbiy mobillikning yana bir ko'zgusi - o'zini o'zi band qilish institutining o'zi: 2020-yilda atigi 486 ming kishi ro'yxatdan o'tgan bo'lsa, 2025-yil boshiga bu raqam 4,4 millionga yetdi [16] - besh yil ichida to'qqiz baravar o'sish. Bu millionlab fuqarolarning norasmiy yoki nofaol holatdan rasmiy tadbirkorlik bandligiga ommaviy "ko'chishi" bo'lib, kasbiy-institutsional mobillikning tarixdagi eng yirik to'lqinlaridan biridir.

Raqamli mobillik esa ushbu jarayonga yangi o'lchov qo'shmoqda: 2026-yildan yakka tartibdagi tadbirkorlar va o'zini o'zi band qilganlarni ro'yxatga olish to'liq masofaviy - biometrik identifikatsiya orqali amalga oshiriladigan bo'ldi [1]. Tadbirkorlikka kirish tartib-taomillarining raqamlashuvi kasbiy mobillik "tezligini" yanada oshirib, mehnat bozorining moslashuvchanligini mustahkamlaydi.

Yuqoridagi dalillar majmui mehnat iqtisodiyotining qat'iy xulosasini beradi: mobillik - tadbirkorning ish bilan bandligining birlamchi manbaidir. Harakatchan ishchi kuchi ishsizlikni eksport qilmaydi - u kapital, ko'nikma va bozor aloqalarini import qiladi. Migrant - bu yo'qotilgan ishchi emas, kelajakdagi tadbirkordir; qishloqdan shaharga ko'chgan yosh - bu bo'shab qolgan joy emas, yangi xizmat bozorining asoschisidir; yollanma ishdan o'z biznesiga o'tgan mutaxassis - bu "yo'qotilgan kadr" emas, yangi ish o'rinlarining yaratuvchisidir. Shu bois mobillikka to'siq qo'yish - propiska cheklovlari, kasbga kirishning sun'iy to'siqlari, migratsiyani jazolovchi yondashuvlar - iqtisodiy nuqtai nazardan o'z-o'ziga zarar yetkazishdir. Aksincha, mobillikni qadrlaydigan va himoya qiladigan jamiyat o'z fuqarolarining tadbirkorlik energiyasini to'liq ishga soladi.

Xulosa va takliflar

O'tkazilgan tahlil quyidagi xulosalarni shakllantirish imkonini berdi:

1. Mehnat mobilligi tadbirkorlik asosidagi bandlikning yetakchi omili bo'lib, u to'rt kanal - jamg'arma-ko'nikma transferti, pul o'tkazmalari, kasbiy mobillik va raqamli mobillik - orqali ta'sir ko'rsatadi; xalqaro empirik tadqiqotlar qaytgan migrantlarning yarmidan ko'pi tadbirkorlikka kirishishini tasdiqlaydi.

2. Markaziy Osiyoda mehnat mobilligi kambag'allikka qarshi eng samarali vosita va mikrobiznesni moliyalashtirishning asosiy manbai hisoblanadi: pul o'tkazmalari Tojikiston YaIMining 45-49 foizini, Qirg'izistonda 24-26 foizini, O'zbekistonda 14,4 foizini tashkil etadi va bu O'zbekistonda xorijiy investitsiyalar oqimidan ham yirikdir.

3. O'zbekiston hududlari kesimida pul o'tkazmalariga bog'liqlik yuqori bo'lgan viloyatlar (Andijon, Farg'ona, Xorazm) ayni paytda kichik biznesdagi bandlik ulushi bo'yicha ham yetakchi ekanligi mobillik va tadbirkorlik bandligi o'rtasidagi bevosita bog'liqlikni empirik tasdiqlaydi.

4. O'zini o'zi band qilganlar sonining besh yilda 486 mingdan 4,4 milliongacha o'sishi kasbiy-institutsional mobillikning ommaviy to'lqini bo'lib, bandlik tizimining og'irlik markazi tadbirkorlik sektoriga ko'chganini ko'rsatadi.

Ushbu xulosalardan kelib chiqib, quyidagi takliflar ilgari suriladi:

birinchidan, qaytgan mehnat migrantlari uchun “mobillikdan biznesga” maxsus dasturini joriy etish - chet elda orttirilgan malakani tan olish, imtiyozli startap krediti va biznes-inkubatsiya xizmatlarini yagona paketda taqdim etish;

ikkinchidan, pul o'tkazmalarini tadbirkorlik kapitaliga aylantirishni rag'batlantirish - o'tkazma hisobidan biznes loyihalarni hammoliyalashtirish va kafolat mexanizmlarini yaratish;

uchinchidan, ichki mobillikni qo'llab-quvvatlash - hududlararo ishchi kuchi harakatini cheklovchi ma'muriy to'siqlarni bartaraf etish, arzon ijara uy-joy va transport infratuzilmasini rivojlantirish;

to'rtinchidan, raqamli mobillik infratuzilmasini kengaytirish - frilans va onlayn-tadbirkorlikni huquqiy himoya qilish, qishloq hududlarida raqamli ko'nikmalarni ommalashtirish;

beshinchidan, mobillik statistikasini takomillashtirish - qaytgan migrantlar tadbirkorligi va o'tkazmalarining investitsion yo'nalishi bo'yicha muntazam monitoringni yo'lga qo'yish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 19-martdagi PF-50-son “Kichik va o'rta biznesning iqtisodiyotdagi o'rnini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, lex.uz.

2. Becker G.S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. 3rd ed. - Chicago: University of Chicago Press, 1993. - 390 p.

3. Dustmann C., Kirchkamp O. The Optimal Migration Duration and Activity Choice after Re-migration // Journal of Development Economics. - 2002. - Vol. 67, No. 2. - P. 351-372.

4. Global Entrepreneurship Monitor. GEM 2024/2025 Global Report: Entrepreneurship Reality Check. - London: GEM Consortium, 2025.

5. Harris J.R., Todaro M.P. Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis // American Economic Review. - 1970. - Vol. 60, No. 1. - P. 126–142.
6. McCormick B., Wahba J. Overseas Work Experience, Savings and Entrepreneurship amongst Return Migrants to LDCs // Scottish Journal of Political Economy. - 2001. - Vol. 48, No. 2. - P. 164–178.
7. Ravenstein E.G. The Laws of Migration // Journal of the Statistical Society of London. - 1885. - Vol. 48, No. 2. - P. 167–235.
8. Schumpeter J.A. The Theory of Economic Development. - Cambridge: Harvard University Press, 1934. - 255 p.
9. Sjaastad L.A. The Costs and Returns of Human Migration // Journal of Political Economy. - 1962. - Vol. 70, No. 5. - P. 80–93.
10. Storey D.J. Understanding the Small Business Sector. - London: Routledge, 1994. - 355 p.
11. Shakarov Z.G. The Role of Entrepreneurship in Increasing Population Employment. - Tashkent: G.V. Plekhanov Rossiya iqtisodiyot universiteti Toshkent filiali, 2025.
12. Абдурахмонов К.Х. Меҳнат иқтисодиёти. Дарслик, “Фан” нашриёти, 2019.
13. World Bank. The Journey Ahead: Supporting Successful Migration in Europe and Central Asia. - Washington, D.C.: World Bank, 2024.
14. World Bank. Tajikistan Economic Update 2025. - Washington, D.C.: World Bank, 2025.
15. World Bank Open Data: Personal Remittances, Received (% of GDP); Unemployment, Total (% of Total Labor Force, Modeled ILO Estimate). - data.worldbank.org, 2024–2025.
16. O‘zbekiston Respublikasi Soliq qo‘mitasi. O‘zini o‘zi band qilganlar sonining o‘shish dinamikasi (2025-yil 1-yanvar holatiga). - soliq.uz, 2025.
17. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Mehnat bozori sharhi. - Toshkent: Markaziy bank, 2024.
18. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Aholi daromadlari tarkibi va hududiy ko‘rsatkichlar. - stat.uz, 2025–2026.

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz